

18.10.2024

POL-2024-151641

Eduskunta
Hallintovaliokunta**Asiantuntijalausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi Euroopan unionin jäsenvaltioiden lainvalvontaviranomaisten välisestä tietojenvaihdosta**

Pyydettyä lausuntona otsikkoasiassa Poliisihallituksen puolesta:

Nyt käsillä olevan ehdotuksen tarkoituksena on panna täytäntöön EU lainvalvontaviranomaisten tiedonvaihtodirektiivi. Asiasta säädettiin ennen direktiiviä ns. Ruotsin puitepäätöksellä, joka oli Suomessa pantu täytäntöön lailla tiedon ja tiedustelutiedon vaihdosta (23.1.2009 /26).

Puitepäätös ja sen täytäntöönpanolaki oli periaatteessa erittäin hyvä, vaikka ei kovin hyvin tunnettu.

Nyt käsillä oleva direktiivi sisältää samat keskeiset tiedonvaihdon periaatteet kuin puitepäätös, mutta myös olennaisia hyviä uudistuksia.

Tiedonvaihdon keskeiset periaatteet

Lakiehdotuksessa korostetaan useita tietojenvaihdon keskeisiä periaatteita, joilla pyritään varmistamaan tiedonkulun tehokkuus ja tietoturvasuus.

Nämä periaatteet on johdettu EU:n tietojenvaihtodirektiivistä ja ne on pyritty sisällyttämään lakiehdotukseen mahdollisimman kattavasti.

Saatavuusperiaate (3 artiklan 1 kohdan a alakohta): Lakiehdotuksen mukaan tietojen luovuttamisesta kieltäydytään pääsääntöisesti vain, jos pyydetty tiedot eivät ole saatavilla, muut sallitut kieltäytymisperusteet on lueteltu tyhjentävästi. Tämä periaate pyrkii varmistamaan, että kaikki asiaan kuuluvat tiedot ovat saatavilla rikostutkintaa varten.

Yhtäläisen pääsyn periaate (3 artiklan b alakohta): Tietojen pyytämisen ja toimittamisen edellytysten tulee olla samat kuin vastaavien tietojen pyytäminen ja toimittaminen kansallisesti. Tämä periaate varmistaa, että tietojenvaihto muiden EU-maiden kanssa on yhtä helppoa kuin tiedonvaihto Suomen sisällä. Suomessa yhtäläisen pääsyn periaatteesta on säädetty myös poliisin henkilötietolain 25§ssä. Sen mukaan poliisi saa luovuttaa henkilötietoja toisen EU-maan lainvalvontaviranomaiselle samoilla edellytyksillä kuin poliisi saa itse käsitellä kyseessä olevia henkilötietoja.

Luottamuksellisuusperiaate (3 artiklan c alakohta): Toimivaltaisille lainvalvontaviranomaisille toimitettuja tietoja on suojattava samalla tavalla kuin

tiedot toimittaneen jäsenvaltion kansallinen lainsäädäntö suojaa niitä. Tämä periaate varmistaa, että luottamukselliset tiedot pysyvät salassa.

Tietojen omistajuuden periaate (3 artiklan d alakohta): Toiselle jäsenvaltiolle tai Europolille voidaan luovuttaa toiselta jäsenvaltiolta tai kolmannelta maalta saatuja tietoja vain, jos kyseinen jäsenvaltio tai kolmas maa on antanut siihen suostumuksensa. Tämä periaate varmistaa, että tietoja ei luovuteta eteenpäin ilman alkuperäisen lähteen lupaa. Tiedon omistajuuden periaate pitää sisällään myös sen, että tietoja saa toisessa valtiossa käyttää vain siihen tarkoitukseen mihin tiedot on luovutettu.

Tietojen luotettavuuden periaate (3 artiklan e alakohta): Lakiehdotus korostaa henkilötietojen virheettömyyden varmistamisen tärkeyttä. Tietojen vastaanottajalle on ilmoitettava, jos on siirretty virheellisiä henkilötietoja, ja vastaanottajan on tällöin oikaistava tai poistettava tiedot tai rajoitettava niiden käsittelyä.

Nämä periaatteet muodostavat lakiehdotuksen keskeisen ytimen ja pyrkivät varmistamaan tietojenvaihdon tehokkuuden, turvallisuuden ja lainmukaisuuden.

Direktiivin uudistukset

Yhtenäiset ja selkeät säännöt tiedonvaihtoon: Lakiehdotus on EU:n tietojenvaihtodirektiivin täytäntöönpanolaki, joka pyrkii selkeyttämään ja yhtenäistämään tiedonvaihtoa koskevaa lainsäädäntöä EU maissa. Nykyinen sääntely mahdollistaa tietojen vaihtamisen useilla eri tavoilla ja kanavilla.

Keskitetty sähköinen asianhallintajärjestelmä: Lakiehdotus velvoittaa ottamaan käyttöön keskitetyn sähköisen asianhallintajärjestelmän. Tämä on Suomessa ehkä merkityksellisin uudistus. Tällä hetkellä lainvalvontaviranomaisten kansainvälinen tiedonvaihto kirjautuu useisiin eri järjestelmiin ja on hajanaista.

Europolin SIENA-sovellus ensisijaiseksi tiedonvaihtokanavaksi: Ehdotuksen mukaan Europolin SIENA-sovelluksesta tulisi oletusarvoinen tiedonvaihtokanava. Tällä pyritään vähentämään käytettyjen kanavien määrää ja parantamaan tietoturvallisuutta. Nykytilassa EU-maiden kanssa käytetään kahdenvälistä viestintää ja Interpol -kanavaa Europolin SIENAn lisäksi. SIENAn käyttö on siksi tärkeää, että vain sitä käyttämällä tieto on Europol asetuksen mukaisesti jaettavissa Europolin kanssa tukemaan EU:n yhteistä rikostorjuntaa.

Tilastointivelvoite: Uusi laki velvoittaa viranomaisia tilastoimaan tiedonvaihtoa koskevia tietoja, joita toimitetaan komissiolle.

Tietojen luovuttaminen Europolille: Lakiehdotuksessa täsmennetään tietojen luovuttamista Europolille koskevia sääntöjä. Viranomaisten on arvioitava tapauskohtaisesti tarvetta lähettää Europolille kopio tietopyynnöistä ja toimitetuista tiedoista. Europol asetuksen mukaan nyt jo jäsenvaltioilla on velvollisuus oma-aloitteisesti toimitettava Europolille tiedot, jotka se tarvitsee tehtäviensä suorittamiseksi.

Riittävän ja nopean tiedonvaihdon varmistaminen: Direktiivillä pyritään varmistamaan riittävä ja nopea tietojenvaihto lainvalvontaviranomaisten välillä. Nopea tiedonkulku on olennaista rikosten ennaltaehkäisyn ja paljastamisen sekä operatiivisen yhteistyön kannalta.

Tiedonkulun esteiden vähentäminen: Keskitettyjen yhteyspisteiden avulla pyritään vähentämään tiedonkulun esteitä, jotka johtuvat eri viranomaisten käyttämien viestintätapojen hajanaisuudesta.

On huomattava, että lakiehdotus ei lisää lainvalvontaviranomaisten tiedonsaantioikeuksia. Sen sijaan se pyrkii tehostamaan ja selkeyttämään jo olemassa olevien oikeuksien käyttöä. Lakiehdotuksessa on myös otettu huomioon tietosuojaan liittyvät vaatimukset, ja siinä korostetaan henkilötietojen käsittelyn tarpeellisuutta ja oikeasuhteisuutta.

Täytäntöönpano ja soveltaminen

Direktiivin ja tämän lain kansallisen täytäntöönpanon merkittävin osa on keskitetyn asianhallintajärjestelmän luominen. Nyt jo tiedetään, että täytäntöönpano tulee näiltä osin viivästymään. Direktiivi pitäisi olla pantu täytäntöön jo tämän vuoden joulukuun 12. päivänä.

Asianhallintajärjestelmän vaatimat kustannukset oli komission toimesta aliarvioitu ja myös kansallisesti ensin arveltiin, että direktiivin vaatimukset olisi voinut täyttää suhteellisesti kevyellä järjestelmäpäivityksellä. Lainsäädäntötyöryhmää perustettaessa oli selvinnyt, että tarvittavia integraatioita ei olemassa olevaan järjestelmään voitu tehdä ja silloin lähdettiin siitä, että tämä laki annettaisiin budjettilakina eduskuntaan, jotta tarvittava kansallinen rahoitus olisi varmistettu. Valmistelun aikana selvisi, että tätä esitystä ei voida budjettilakina antaa, joten nyt ollaan tilanteessa, jossa täytäntöönpanon rahoitus on epäselvä. Poliisin kehyksessä ei tätä varten ole varoja. Toisaalta mikäli täytäntöönpano viivästyy merkittävästi, seurauksena voi olla joutuminen rikkomusmenettelyyn ja siitä voi seurata merkittäviä taloudellisia sanktioita Suomen valtiolle.

Soveltamisalan osalta direktiivi ei ole niiltä osin yksiselitteinen, kun siinä puhutaan lähinnä Tullin rikostorjunnan soveltamasta Napoli II -sopimuksesta. Työryhmässä oltiin sinänsä yksimielisiä siitä, että direktiivi ei estä Napoli 2 sopimuksen soveltamista. Sen sijaan yksimielisyyttä ei saavutettu siitä onko direktiivin muita määräyksiä sovellettava Napoli II sopimuksen ohella. Asia jätettiin lakiesityksessä direktiivin varaan. Tällä asialla on merkitystä mm. sen suhteen miten tuleva asianhallintajärjestelmä käytännössä tullin osalta toteutetaan.

Oma-aloitteisesta tiedonvaihdosta

Hallituksen esitykseen on pyydetty perustuslakivaliokunnalta lausuntoa oma-aloitteisen tiedonvaihdon sääntelyn osalta. Tähän on todettava, että Suomessa on jo pitkän aikaa lähdetty tietojen saatavuusperiaatteen ja yhtäläisen pääsyn periaatteen mukaisesti siitä, että mikäli havaitaan sellaista tietoa, joka on rikostorjunnan kannalta merkittävää toisessa maassa, se

luovutetaan tähän toiseen EU-maahan. Kansallisessa laissa tämä on PolHeTiL 25§:ssä, jonka mukaan poliisi saa luovuttaa toisen EU maan lainvalvontaviranomaiselle henkilötietoja samoilla edellytyksillä kuin itse saa niitä käsitellä – ei mitään muita rajoituksia. Lisäksi Ruotsin aloitteen täytäntöönpanolaki eli laki tiedon ja tiedustelutiedon vaihtamisesta (23.1.2009 /26). velvoittaa aina oma-aloitteisesti luovuttamaan tietoa, jos kyseessä on EAW rikos. Vakiintunut tulkinta näistä kahdesta on se mikä on nyt käsillä olevassa lakiehdotuksessa.

Käytännön kansainvälisen lainvalvontayhteistyön kannalta olisi erittäin haitallista, jos Suomessa kansainvälistä tiedonvaihtoa säänneltäisiin niin, että se johtaisi siihen, että jättäisimme esimerkiksi varoittamasta naapureitamme potentiaalisesti vaarallisista henkilöistä.

Tähän on vielä lisättävä, että nyt käsillä oleva laki ja sen taustalla oleva tiedonvaih todirektiivi ei suinkaan ole ainoa EU-maiden lainvalvontaviranomaisten tiedonvaihtoa sääntelevä instrumentti.

Europol asetus velvoittaa jäsenvaltion luovuttamaan Europolille kaikki tiedot, joita Europol tarvitsee 2 art muk. tehtäviensä suorittamiseksi – tässä kohdassa ei ole rajausta siihen minkälaista rikollisuutta koskevaa tietoa saa luovuttaa. (Europolin tavoitteiden mukainen rikoslajiluettelo on 3 art 1 kohdan liitteessä).

Tietoa luovutetaan toisiin EU-maihin oma-aloitteisesti myös Schengen asetuksessa säännellyillä SIS-kuulutuksilla, Schengenin salaisen tarkkailun kuulutuksen saa tehdä, jos selviä viitteitä siitä, että henkilö suunnittelee tai käytöksensä antaa olettaa, että voi tulevaisuudessa tehdä rikoksen, josta saattaa seurata vähintään 12kk vankeusrangaistus. Schengen kuulutukset näkyvät kaikille lainvalvontaviranomaisille. Nyt käsillä olevassa ehdotuksessa puhutaan rajatusta kohdennetusta tiedonluovutuksesta.

Poliisitarkastaja

Anssi Kangas

Asiakirja on sähköisesti allekirjoitettu asianhallintajärjestelmässä. Poliisi 18.10.2024 klo 11:15. Allekirjoituksen oikeellisuuden voi todentaa kirjaimosta.

Tiedoksi

Poliisiylijohtaja, Poliisihallituksen yksiköiden päälliköt, Visa Weckström